

ОБМЕЖЕНЕ ПРАВЛІННЯ ЗА УКРАЇНСЬКОЮ КОНСТИТУЦІЄЮ ПІД ЧАС ВІЙНИ ТА ПІСЛЯ ЇЇ ЗАВЕРШЕННЯ

Колісник В. П.

доктор юридичних наук, професор

Головна ідея конституціоналізму – це обмежене правління з метою, по-перше, унеможливлення сваволі з боку державної влади (адже влада завжди прагне до розширення повноважень) та, по-друге, гарантування прав людини, її вільного розвитку. Досягнення обох цих цілей взаємопов'язане: унеможливлення сваволі з боку державної влади є однією з головних умов забезпечення прав людини, а дотримання прав людини сприяє убезпеченню суспільства від концентрації та монополізації державної влади, а отже і від можливої сваволі. Водночас унеможливлення сваволі через недопущення монополізації державної влади сприяє досягненню й такої мети як оптимізація здійснення державної влади та підвищення її ефективності, що є надзвичайно важливим на теперішньому етапі, зокрема з огляду на ті виклики і загрози, що постали перед Україною через російську військову агресію.

Цю тезу підтверджує насамперед досвід другої світової війни. Так, СРСР готувався до війни майже двадцять років, мав танків більше, ніж усі інші воюючі держави разом узяті, але перед вторгненням вермахту виявився німецьким та змушений був відступати з величезними втратами майже півтора року. СРСР виявився невідповідно до сучасної війни перш за все через неефективність влади, сконцентрованої в руках кремлівського диктатора, і лише завдяки могутній та широкомасштабній допомозі з боку західних демократій й лише у складі антигітлерівської коаліції він зміг долучитися до знищення гітлеризму, якому до того всіляко допомагав першу третину другої світової війни.

Так само й теперішній кремлівський очільник, зосередивши усю владу, створив вкрай неефективну систему владарювання, яка не здатна продукувати оптимальні управлінські рішення та призвела до бездарного перемелювання велетенських ресурсів, істотного послаблення могутнього потенціалу Росії та її ролі у світі.

Доктрина обмеженого правління або принцип обмеженого правління набув своєї формалізації в тексті Конституції України насамперед через такі принципи, як принципи верховенства права та правової держави, а також – принципи поділу державної влади на законодавчу, виконавчу й судову, пріоритету прав людини, покладання на державу обов'язку сприяти реалізації прав людини тощо. Обмежене правління виявляється й у системі різних засобів стримувань і противаг, коли одна влада контролює іншу.

В умовах війни виникає істотна проблема, адже обмежене правління за умов мирного часу означає мінімізацію держави, максимальну свободу індивіда, його автономію, значну роль громадянського суспільства, а от за воєнного стану роль держави потребує посилення.

В Україні протягом тривалого часу не вдавалося втілити принцип обмеженого правління, попри його офіційне визнання на рівні Конституції. Спроби узурпації державної влади та спроби увічнення перебування при владі здійснювалися неодноразово, однак українці не дозволили знищити демократію та виборче право і рух громадянського спротиву щоразу виливався у активні дії – спочатку у могутню Помаранчеву революцію та згодом – у Революцію гідності.

Однак у умовах війни та запровадження воєнного стану виникає об'єктивна й нагальна потреба у посиленні ролі держави та військового керівництва. Це є виправданим з огляду на виклики і загрози, що їх принесла за собою та поглибила російсько-українська війна, яка насправді розпочалася у 2014 році, а у лютому цього року набула повномасштабного характеру. З боку росії – це підступна агресивна загарбницька війна, а з боку України – справедлива

оборонна війна, метою якої є збереження української державності, відновлення територіальної цілісності та захист і збереження демократії. Саме тому важливо віднайти оптимальний баланс між зміцненням держави, з одного боку, посиленням повноважень та ролі військового керівництва у забезпеченні функціонування і державного механізму, і економіки та, з другого боку, обмеженням прав громадян, адже навіть за таких умов є неприпустимою надмірна концентрація влади, що може призвести до такого розширення владних повноважень окремих інституцій, коли, подолавши ворога, громадяни можуть потрапити в лещата тривалих надмірного адміністративного тиску. Йдеться про небезпеку авторитаризму та адміністративної сваволі й саме тому посилення держави під час війни не означає відмови від конституційних принципів. Таке посилення має бути достатнім для організації оборони, гарантування національної безпеки та поновлення територіальної цілісності, однак не надмірним, щоб не становити загрози для громадян після завершення війни.

Агресор вважав, що українська демократія слабка і тому дуже швидко впаде. Однак українські інституції, покликані забезпечити демократичний поступ України та репрезентувати українську демократію, вистояли і витримали випробовування першим етапом агресивної несправедливої війни. Уже один той факт, що Україна не впала протягом трьох-семи днів є перемогою України.

Законодавча влада продовжує свою діяльність, проте діє не дуже ефективно. На жаль, водночас із запровадженням воєнного стану не було визначено жодного орієнтиру щодо змісту обмежень прав людини й саме тому громадянам важко відмежувати правомірну поведінку від неправомірної. Специфіка роботи Верховної Ради за воєнного стану полягає у проведенні засідань без попередження і анонсів саме через потребу дотриматися вимог безпеки. Однак дехто з депутатів через соціальні мережі поширював інформацію, якою міг скористатися агресор.

Важливий напрям роботи законодавців – міжпарламентська діяльність з метою залучення парламентів інших держав до підтримки України та засудження агресії з боку Росії. Це позитивно впливає і на позицію парламентарів, і на думку посадовців виконавчої влади цих країн, і на громадську думку та на зростання кількості прихильників України.

Виконавча влада так само у деяких випадках недопрацювала, зокрема щодо підготовки до агресії, організації функціонування військово-промислового комплексу, стану бомбосховищ, світломаскування, економії електроенергії... Показово, що уже вісім років іде війна, а Київ сляв щонаочі вогнями усі ці роки.

Отже, і законодавці, і посадовці органів виконавчої влади, і посадовці місцевого самоврядування, і депутати місцевих рад мають взаємодіяти, разом шукати шляхи, форми і методи вирішення нагальних проблем.

Слід визнати, що ні перед війною, ні після початку вторгнення державні інституції не узагальнили досвід інших держав та не розробили порад, рекомендацій та інструкцій щодо того, як саме слід діяти під обстрілами, в зоні руйнувань, під час окупації, в полоні, на блок-посту (зокрема й при перетині блок-посту окупантів). Тому ніхто не знає, як себе поводити так само, як і посадовці не знають, як саме мають діяти органи влади та місцевого самоврядування під час окупації та й чи взагалі мають діяти або ж переходити на нелегальну роботу?

Особлива роль у забезпеченні верховенства права та втілення доктрини обмеженого правління належить Конституційному Суду України, який продовжував працювати і під час найскладнішого періоду, коли агресор намагався оточити Київ, здійснював систематичні обстріли української столиці. І той факт, що усі державні інституції продовжували виконувати свої функції спростував тезу агресора про те, що Україна начебто несправжня держава.

Головна функція Конституції України полягає у такій організації державної влади, яка унеможливує прояв державного свавілля. А Конституційний Суд має домогтися того, щоб державні інституції не виходили за конституційно

визначені межі. Саме Конституційний Суд має виконувати роль обмежувача державної влади, намагання будь-кого із суб'єктів владних повноважень сконцентрувати, монополізувати та узурпувати владу. Водночас уже зараз варто думати і про те, якою буде Україна після війни. Сьогодні так само є актуальною думка Фрідріха фон Гаєка про те, що люди мають усвідомити: політична влада має діяти відповідно до визначальних конституційних принципів, а політичні керівники мають обиратися на свої посади для здійснення того, що вважається правильним з точки зору цих принципів, а не для утвердження того, що вважають правильним вони самі.

Серед вимог, які має виконати Україна як кандидат в члени Європейського Союзу, на перше місце висунута проблема реформування процедури добору суддів Конституційного Суду України. У цьому контексті важко погодитися з тезою про те, що Конституційний Суд не може чекати й сам має почати реформу зсередини. Однак самі судді не можуть визначати для своїх майбутніх колег порядок добору.

Високий авторитет української влади у світі не може бути виправданням для послаблення конституційного контролю та контролю з боку громадянського суспільства. Проте цей контроль має бути таким, щоб він не став на заваді вирішення головної на сьогодні мети – подолання агресора, щоб контроль не перетворився у нездолану перешкоду. Можливо сьогодні варто окремі прорахунки та помилки влади занотувати, однак не виносити їх на відкриту дискусію для того, щоб не блокувати рух вперед, залишивши такий аналіз на мирний час, а також щоб не додавати російській пропаганді нових приводів для дискредитації України, адже вона не полишає такі спроби. Та все ж головне наше завдання на сьогодні – це і агресора подолати, і залишитися демократичною державою, у якій дотримані права людини та унеможлиблюється сваволя з боку держави. Україна має бути і залишатися державою з обмеженим правлінням заради забезпечення прав людини та подальшого демократичного поступу разом з усією європейською спільнотою,

адже перший критерій серед Копенгагенських вимог – це досягнення стабільності інститутів, що гарантують демократію.

Україна вже неодноразово доводила прихильність до європейських цінностей, а отримання статусу кандидата в члени Європейського Союзу за воєнного стану – це велика довіра, що тішить і надихає, але й спонукає до подальшої співпраці усіх державних інституцій та інституцій громадянського суспільства заради подальшого демократичного поступу України.

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА ГРОМАДЯН НА УЧАСТЬ В УПРАВЛІННІ ДЕРЖАВНИМИ СПРАВАМИ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ДІЯЛЬНОСТІ ГРОМАДСЬКИХ РАД

Крайній П.І.

асистент кафедри публічного права

юридичного факультету Чернівецького національного університету

імені Юрія Федьковича,

заступник декана з наукової роботи та міжнародних зв'язків

(м. Чернівці, Україна)

Становлення та розвиток вітчизняної правової системи завжди перебуває під впливом факторів політичної, соціальної, економічної та культурної дійсності. Безперечно, прийняття Конституції України більше ніж два десятиліття тому визначило напрямок розвитку нашої держави. Процес становлення власної системи конституційних прав і свобод ще неодноразово стане об'єктом наукових досліджень та обговорень. Важливість інституту прав людини сформували необхідні основи для чіткого розуміння цієї правової категорії. Тісний взаємозв'язок конституційного та адміністративного права вимагає чіткого усвідомлення місця, ролі та значення цих галузей для формування та